

θέλησης, ἂν καὶ ὁ Νίτσε πίστευε, ὅτι εἶναι δυνατόν. Πειθαρχία καὶ «ἄπ' τὸ ἄλλο μέρος» ἐξόντωση—αὐτὸ εἶναι τὸ σφάλμα μιᾶς ἄνωτέρας διανοίας πρὸς τὸν ἑαυτὸ της καὶ πρὸς τὸ εἶδος της. Τὸ μεγαλεῖο καταφαίνεται στὴν αὐστηρὴ μετριοφροσύνη, μὲ τὴν ὁποῖα βοηθεῖ τοὺς ἄλλους νὰ προοδεύσουν, ἔστω κι ἂν αὐτὸ ὑπερέχη κι ἀκριβῶς γι' αὐτὸ τὸ λόγο. Ν' ἀναγνωρίζη καὶ νὰ ἐκθέτῃ ἅπλως ἀλήθειες· νὰ ὑπόσχεται καὶ νὰ δίνη στους ἀνθρώπους κάποια εὐχαρίστηση: πέρα ἀπ' αὐτὰ καὶ ὁ πιὸ μεγάλος ἀνθρώπος τίποτε δὲν μπορεῖ νὰ κάνῃ, παρὰ τὸ πολὺ—πολὺ ὑπομονή. Στὸ κάτω—κάτω δίνει ἐντολὴ «στὴν ἀνώτερη του τάξη»: χάριν τῆς δυνάμεως ἔσο φτωχός· νὰ μένης ἅπλως καὶ φτωχός.

Αὐτὰ εἶναι τὰ τελευταῖα λόγια καὶ τὸ τέλος τῆς τραγωδίας τούτου τοῦ φιλοσόφου, τραγωδίας θλιβερῆς, μὰ καὶ ὡραίας. Πάλαισε νὰ ξεφύγῃ ἀπὸ ἓναν κόσμον παρακμῆς, τὴν ὁποῖα ἦταν πάρα πολὺ ἄρρωστος — ὁ ἴδιος νόμιζε πὼς ἦταν πολὺ ὑγιής — νὰ τὴν ἀνεχτῇ. Γιατὶ ἀγάπησε καὶ μίσησε τὸ Wagner; Ὁ Wagner εἶχε ὄπλα ν' ἀντισταθῇ στὴν ΠΑΡΑΚΜΗ, πρόσθεσε μάλιστα στὸ μέγα ἔργον του τὰ θέλητρα τῆς παρακμῆς. Ὁ Νίτσε ὁμως ταλαντευόταν ἀνάμεσα σὲ δύο ἄκρα, ἀνάμεσα στὴν ἐπιστήμη καὶ τὸν Χριστιανισμό, ἀνάμεσα στὸ σκεπτικισμό, τὴν πίστη καὶ τὴ δεισιδαιμονία, ἀνάμεσα στὴν ἄρνηση καὶ τὴν κατάφαση, ἀνάμεσα στὴ μεγάλη καλλιτεχνικὴ δημιουργία, τὴν πνευματικὴ ὑπερηφάνεια καὶ τὴν ἀξίωση πού εἶχε ν' ἀποχτήσῃ

ἀπέραντη φήμη· κι ἐπάνω ἀπ' ὅλα τ'ἄλλα τὸν Νίτσε
τὸν ἐβασάνιζε ἡ ἀγωνιώδης, ἡ μακαρία
γοητεία τῆς Αἰωνιότητος.

ΑΙΩΝΙΟΣ

ΕΙΝΑΙ γνωστό, ὅτι ὁ ἄρρωστος ἐπιδοκιμάζει καὶ ἀγαπᾷ τὴν μοῖρα του, τόσο μάλιστα, ὥστε νὰ θέλῃ νὰ μὴν τελειώσῃ ποτέ. Ὁ Νίτσε ἤθελε νὰ εἶναι ἀθάνατος καὶ μάλιστα χωρὶς μεταβολή, μὲ ὅλους τοὺς φυσικοὺς πόνους, μὲ τὰ πνευματικά του ἐλαττώματα, τὰ ὁποῖα πάντα τὰ ἐξουσίαζε, μὲ τὴ μοναξιά του, μὲ τὸ μῖσος πού συσσωρευόταν μέσα του, τὶς σκιᾶς φίλων πού ποτὲ δὲν ἦλθαν, μὲ γυναῖκες, πού ποτὲ δὲν μπορούσαν νὰ δώσουν τὴ θερμὴ τῆς αὐταπάτης στὸν παγωμένο αὐτὸν ἀνθρώπο. Ἦταν

ζωή που την έκαναν ύποφερτή τὰ τεχνάσματα τῆς θέλησής του, ἡ νέα ἐρμηνεία που ἔδινε, καὶ ἡ ὑπέροτατη προσπάθεια: ἔπεισε τὸν ἑαυτό του ὅτι ἡ ζωὴ του ἦταν καλὴ, που ἄξιζε νὰ τὴν ἐπαναλάβῃ κι ὄχι μιὰ φορὰ μόνο. Μέσα στὸ λαβύρινθο αὐτὸν τῆς ζωῆς, που κανεὶς ἀπὸ μᾶς δὲν ξαίρει τὸ δρόμο του, ἐκεῖνος ἦταν βέβαιος, ὅτι εἶναι αἰώνιος ἐπὶ τῆς γῆς. Πρέπει ἀσφαλῶς νὰ σταθοῦμε εὐλαβικὰ ἐμπρὸς εἰς τὸ Νίτσε, ὁ ὁποῖος μὲ τὴ δύναμη τῆς καρτερίας του, **AMOR FATI**, στὸ τέλος ἔγινε πράγματι ἀθάνατος.

Στὴν ἀρχὴ ἦταν ἓνας κοινὸς ἄρρωστος, που ὑπέκειτο σὲ νευρικές κρίσεις, συνηθισμένη ἀρρώστεια κατὰ τὸ τελευταῖο τρίτο τοῦ αἰῶνα. Ἡ ἰατρικὴ ἐπιστῆμη δὲν μπορούσε νὰ φέρῃ ἀποτέλεσμα. Ἀγνοοῦσαν συνήθως τὸ σπουδαιότατο νευρικό κέντρο καὶ δὲν ὑπῆρχε θεραπεία τοῦ συμπαθητικοῦ συτήματος.

Εἰς ἡλικία εἴκοσι πέντε ἐτῶν ὁ Νίτσε ἔλαβε πρόσκληση νὰ γίνῃ καθηγητὴς στὴ Βασιλεία.

Δέκα ἔτη ἀργότερα, εἶχε παρατήσῃ πιά τὸ Wagner, ἔφυγε ἀπ' τὴ θέσῃ του κι ἀπομονώθηκε ἀπ' τοὺς ἀνθρώπους καὶ ἰδίως ἀπ' τοὺς γιατρούς. Τὴν ἐποχὴ αὐτὴ, δέκα χρόνια μόνο τοῦ ἔμειναν νὰ φέρῃ εἰς πέρας ὅλα, ὅσα ζητοῦσε ἀπ' τὸν ἑαυτό του: ἓνα πνευματικὸ οἰκοδόμημα, καὶ δύναμη μὲ τὸ ἔργο του αὐτὸ νὰ ἐπισκιάσῃ κάθε ἄλλη φήμη· νὰ γίνῃ ἀθάνατος—κι ἔτσι ν' ἀποχτήσῃ τὴν ὑγεία του.

Ἀπ' ὅλα τὰ βάσανά του δημιούργησε μιὰ νέα, ἀνώτερη ὑγεία· ἔβγαλε τὸν ἑαυτό του ὑγιῆ. «Ἡ ἀρρώστεια μπορεῖ κατὰ βάθος νὰ εἶναι ἐσωτερικὴ ὑγεία καὶ ἀντιστρόφως. Ἡ ὑγεία εἶναι κάτι προσωπικό· εἶναι αὐτὸ που ἐξυπηρετεῖ τὸν ἀνθρώπο καὶ τὸ ἔργο του, ἂν καὶ γιὰ τοὺς ἄλλους μπορεῖ νὰ σημαίνῃ ἀρρώστεια». Κι ἐπέμενε πολὺ σ' αὐτό. «Δὲν ἔχω οὔτε ἓνα ἀρρωστο χαρακτηριστικό· ἀκόμα στὴ σοβαρώτερή μου τὴν ἀρρώστεια, ποτὲ δὲν ἤμουν φιλάσθενος».

Πίστευε, ὅτι ἡ δουλειὰ τοῦ γεροῦ ἀνθρώπου ἐκτελεῖται εὐκόλα—λάθος· οἱ γεροὶ ἀνθρώποι δὲν ἱκανοποιοῦνται ποτὲ μὲ τὴ δυσκολία. Δὲν δεχόταν, ὅτι κατέβαλλε προσπάθεια. Ἔλεγε, πὼς τὸ ἐπάγγελμά του ἦταν εὐκόλο, ἀπλὸ παιγνίδι καὶ τίποτε ἄλλο. Μποροῦμε νὰ μαντέψουμε ἀμέσως, ποιὸν εἶχε στὸ νοῦ του. Ὁ δουλευτὴς που ἐργαζόταν ἔντονα γιὰ τὸ μέγα του ἔργο ἦταν ὁ Wagner. Ἐκείνου τὸ ἔργο ἔχει ὄχι μόνο ὄγκο, ἀλλὰ καὶ βάρος. Ὁ προσωπογράφος του ὁ Lenbach ἔλεγε στὸ Wagner: «Ἡ μου-

σική σου είναι φορτηγὸ βαγόνι γιὰ τὴν βασιλεία τῶν Οὐρανῶν». Ἐπομένως—κι αὐτὸ τὸ ἐπομένως ὠδηγοῦσε πολὺ μακριὰ καὶ στὸ τέλος στὴν παραφροσύνη—ὁ ἀνταγωνιστὴς τοῦ Νίτσε «δὲν ἦταν ἐλεύθερος» νὰ ἔχη προσκόμματα ἢ ν' ἀγωνίζεται καὶ νὰ εἶναι παραφορτωμένος. Μεταφορικῶς καὶ κυριολεκτικῶς πρέπει νὰ εἶναι χορευτὴς μὲ εὐλύγιστα μέλη καὶ ταχεῖα σκέψη. Ὁ Νίτσε ἐκεῖνες τὶς ἰδέες μόνο μποροῦσε ν' ἀνεχθῆ, πού «συλλαμβάνονται, ὅταν χαζεύη κανένας»—θὰ μποροῦσε νὰ εἰπῆ, «ὅταν ἀνεβαίνει».

Ὁ Διόνυσος εἶναι τραγικὸς θεός, τὸν ὁποῖον ὁ Νίτσε μεταμόρφωσε, ὡς πού στὸ τέλος ἡ ζωὴ πῆρε διονυσιακὴ δικαίωση, ἀκόμα καὶ στὴν πιὸ τρομερὴ, τὴν πιὸ ἀμφίβολη, τὴν πιὸ ἀπατηλὴ ὄψη της». Ὁ ἄνθρωπος πού ὑπόφερε, εἶδε τὴ μορφή αὐτῆ τῆς ἀμοραλιστικῆς χαρᾶς καὶ ἐπιπολαιότητος ὡς τὴν εἰκόνα τῆς ἰδικῆς του φύσης, «ὡς τὴν ἀνώτατη φύση παντὸς ὄντος». «Διὰ μέσου ὅλων τῶν ἀβύσσων φέρω ἀκόμα τὸ εὐεργετικὸ μου Ναί».

Ἄν στοχαστοῦμε, τί κατόρθωσε, εἶχε δίκιο· εἶχε δίκιο ἕως τὸ χεῖλος τῆς παραφροσύνης, τὴν ὁποία ποτέ δὲν προεῖδε. Ἀκριβῶς πρὶν τὸν χτυπήσει, ἔλπιζε πὼς θὰ τοῦ ἐρχόταν τὸ μοιραῖο πλήγμα κι ἔτσι ἔδειξε ἀναμφιβόλως ἀδυναμία. Ἦταν σοβαρὴ ἀποκάλυψη «τοῦ εὐεργετικοῦ τοῦ Ναί.» Ἐλπιζε, πὼς θὰ πέθαινε σύντομα.

Ἐν τῷ μεταξὺ ἦταν κύριος τῶν σκέψεών του, ἀδιάφορο πόσο διονυσιακῶς ὑπερβολικῶς ἔγιναν. Ἀκόμα καὶ στὸ βιβλίον του «ΙΔΟΥ Ο ΑΝΘΡΩΠΟΣ», ποτὲ δὲν ἔγραψε ἀσυναρτησίαις. Ἐκεῖ ἔγραψε γιὰ τὸν ἑαυτό του, ὅπως θὰ μιλοῦσε ἓνας ἐκστατικὸς λάτρης τοῦ αἰωνίου Θεοῦ μετὰ δύο χιλιάδες ἔτη. Δὲν ἦταν αὐτὸς ὁ θεός; Ὅταν ὁ ἄνθρωπος θέλει ἓνα μέγα ἔργο καὶ μιὰ μεγάλη ζωὴ, τὰ θέλει ὅλα, μαζί καὶ τὸ τέλος. Στὰ 1880, ἦταν ὁ μόνος πού εἶχε τὴν καταπληκτικὴ γνώση, ὅτι πλησίαζε κάποια παγκόσμια κρίση. Στὰ 1888 σὲ μιὰ του ἐπιστολῆ, γιὰ τὴν ὁποία ἀσφαλῶς δὲν εὐθυνόταν πιά τὸ λογικὸ του, ἤθελε «νὰ ὀδηγήσει μὲ τὸ μαστίγιον τὴν Αὐτοκρατορία μέσα σὲ μιὰ σιδερένια πανοπλία καὶ νὰ τὴν προκαλέσει ν' ἀναλάβῃ πόλεμο ἀπελπιστικόν». Αὐτὸ ἦταν παραφροσύνη μόνο ὡς πρὸς τὴ χρονολογία καὶ παραφροσύνη πέρα—πέρα προφητικὴ.

Τὰ ξαναπῆρε ὅλα σχεδὸν ἀπ' τὴν ἀρχή. Ἦταν βέβαιος γιὰ τὴ μεγάλη του φήμη, τὴ στιγμὴ πού κανένας δὲν τὸν ἤξαιρε καὶ

πού οἱ λίγοι του φίλοι ἦταν εὐχαριστημένοι νὰ βροῦν ὅποιο πρόσχημα, γιὰ νὰ κόψουν τὶς σχέσεις μ' ἕναν ἀλλόκοτο ἄνθρωπο — ἀλλόκοτο ἀκριβῶς γιὰ τὸ ἀπέραντο μέλλον του. Ὁρμούσε πρὸς κάθε μακρινὸ σημεῖο φήμης, καὶ κάθε φορά πού ἀργοῦσε ἐκείνη, ἔτρεμε. «Στὴ δική μου περίπτωση οἱ Γερμανοὶ θὰ ξαναδοκιμάσουν νὰ βγάλουν ἀπὸ μιὰ τεράστια μοῖρα, ἕναν ποντικό».

Ὅλα αὐτὰ προϋποθέτουν, ὅτι πίστευε στὴ φήμη. Ἡ φήμη ὅμως εἶναι κλασικορωμαντικὴ ἀντίληψη. Οἱ νεώτεροι ἔχουν διαφορετικὴ ἰδέα. Ἡ φήμη ἔχει μέσα τῆς περιπέτειες, παρανοήσεις, βαλσαμωμένα προσωπεῖα καὶ στὸ τέλος καταντᾷ κενὴ λέξη.

Ἡ φήμη μοιάζει καταπληκτικὰ μὲ τὸν τάφο. Ὁ Flaubert ὅμως ἀναφώνησε: «Γιὰ νὰ δημιουργήσης ἔργα πού θὰ ζήσουν, δὲν πρέπει νὰ περιπαίξης τὴ φήμη». Κι ὁ Νίτσε τὸν πῆρε στὰ σοβαρά, τὸν θεώρησε ὡς κάτι ἱερό. Κι οἱ δύο τους πολὺ λίγο λογάριαζαν τὸ ἀνθρώπινο γένος, κείνο πού λογάριαζαν ἦταν, ποιά θέση θὰ κατέχουν οἱ ἴδιοι στὰ μάτια του. Ἴσως ὄχι χάριν τῆς ἀνθρωπότητας, ἀλλὰ ἀπὸ ζήλεια πρὸς τοὺς προκατόχους των θεώρησαν τὸν ἑαυτό τους ὑποχρεωμένο νὰ ἔχουν καὶ τὴ δική τους «ἀνάμεσα στὶς προτομὲς πού ἐπιζοῦν τῆς πόλεως».

Ὁ Νίτσε εἶδε τὸ Wagner καὶ μόνο τὸ Wagner. Γιὰ τὸν ΠΑΡΣΙΦΑΛ εἶχε τὴ γνώμη ὅτι εἶναι: «ἐκδήλωση μεγαλοφυΐας πού ἀποπλανᾷ». Κι ὅμως ἀργότερα: «Δὲν μπορῶ νὰ τὸν συλλογιστῶ, χωρὶς νὰ κλονίζωμαι νὰ πέσω». Ὅποιος ἐπέμενε, ὅτι ὁ Νίτσε ἐκτιμοῦσε τὸ Wagner, ἦταν «ἀναίσχυντος ὄχλος». Κι ἔπειτα πάλι: «Τώρα δὲν πρέπει οὔτε νὰ παραβάλλω πιά τὸν ἑαυτό μου μὲ κείνον, ἀνήκω σὲ διαφορετικὴ σειρά». Καὶ τέλος: «Μὲ ἀληθινὴ φρίκη ἀνακαλύπτω, πόσο στενὴ πράγματι σχέση ἔχω μὲ τὸ Wagner». Κι αὐτὸ λίγο πρὶν τελειώση ἡ δική του σταδιοδρομία. Κι ἐπάνω ἀπ' ὅλα τοῦτο: «Αὐτὸν ἀγαποῦσα, καὶ κανέναν ἄλλον. Ἦταν ὁ ἄνθρωπος τῆς καρδιάς μου».

Καθ' ὑπόθεσιν ἡ φήμη εἶναι ἐπίγεια ἀθανασία. Ἡ ἐπίγεια ἀθανασία δὲν εἶναι λιγώτερο ἀμφίβουλη ἀπὸ τὴν οὐρανία ζωὴ. Ἀρκεῖ, ὅτι κάμποσοι ἥρωες τώρα τελευταῖα περίμεναν μὲ πεποίθηση τὴν ἀμοιβὴ τῶν ὑψηλῶν τους σκοπῶν καὶ τῶν ἐπιμόνων ἀγώνων τους· ζητοῦσαν νὰ γίνουν ἀθάνατοι ἐδῶ ἢ στὴν ἄλλη ζωὴ, κατὰ προτίμησιν καὶ τὰ δύο.

Ὁ Νίτσε περιορίστηκε στὴν παροῦσα ζωὴ — καὶ δὲν εἶναι

μικρὴ ἀπαίτηση, ἀφοῦ ζητοῦσε κάτι περισσότερο ἀπὸ ἀπλῆ πνευματικὴ ἐπιβίωση. Ἐξέφερε ἓνα δόγμα, πού τοῦ ἐπέτρεπε αἰωνίως νὰ ἐπιστρέφῃ αὐτοπροσωπῶς, πράγματι ὁμῶς νὰ διαμένῃ ἐδῶ ἀπὸ τὴν ἀρχή. Γιὰ τοὺς πεθαμένους ἑκατομμύρια χρόνια δὲν λογαριάζονται οὔτε γιὰ μιὰ μέρα. Ἐὰν ἓνας ἀναστηθῆ μετὰ αἰῶνας, ὁ ἴδιος κι ἀπαράλλαχτος, ὅπως τὸν εἶδαν μιὰ φορά, ὅταν πέθανε, τότε δὲν πέθανε ποτέ. Ἡ θύρα, ἀπ' τὴν ὁποία ἔφυγε πεθαίνοντας, μένει ἀνοιχτή· ἡ σκιά του κινεῖται ἀκόμη ἐδῶ καὶ νᾶτος ἤδη στὸ κατώφλι, πού μόλις εἶχε περάσει.

Αὕτῃ εἶναι ἡ ἔννοια. Εἶναι δυνατὸν νὰ μὴν ἀντιλήφθῃκε, ὅτι εἶναι δανεισμένη ἀπὸ τὴν πίστιν εἰς τὴν αἰώνια μακαριότητα καὶ ὅτι τὴν τροποποιεῖ—τὴν τροποποιεῖ ὄχι πρὸς τὸ καλύτερο; Φανταζόμαστε ὅτι οἱ μακαριτεὶς λυτρώνονται ἀπὸ τὰ γήινά τους ἐλαττώματα καὶ βάσανα. Ὁ Νίτσε, ἅμα ξαναγεννηθῆ, θὰ εἶναι ὁ ἴδιος, ὁ ἴδιος ὁ Νίτσε, πού θὰ πάσχη καὶ θ' ἀγωνίζεται, ὅπως πρῖν, τὸ ἴδιο ὅσες φορές κι ἂν ξαναγεννηθῆ. Ἡ ἱκανότητα νὰ γλυτώσῃ ἀπὸ τὶς πλάνες του δὲν εἶναι ἐγγυημένη καὶ οἱ ἀδυναμίες του εἶναι γιὰ πάντα ἀθεράπευτες.

Ἡ ἀξίωση, ὅτι ἡ πίστιν σώζει, εἶναι καθ' ἑαυτὴν νέα πίστιν, τὸν ἄκουσαν νὰ λέγῃ. Ἡ ἀξίωση, ὅτι ἡ πίστιν εἶναι ὄλεθρος καὶ μᾶς ἀναγκάζει, μόλις μᾶς βάλουν στὸ φέρετρο, νὰ περάσουμε τὴν παλαιὰ γνωστή μας ζωὴ ἄλλῃ μιὰ φορά—ΑΥΤΗ ἡ πίστιν εἶναι διαφορετικὸ πρᾶγμα! Ἐχει ἀποδειχθῆ ἐπιστημονικῶς. Ἡ ἐπιστήμη τοῦ δεκάτου ἐνάτου αἰῶνα ἔρχεται ἐν πομπῇ καὶ παρατάξει νὰ τὴν ὑποστηρίξῃ. «Τὸ δόγμα τῆς διατήρησης τῆς ἐνεργείας ἀπαιτεῖ αἰώνια ἐπανάληψη». Αὕτῃ εἶναι ἡ ἀνακάλυψη τοῦ φιλοσόφου, ὁ ὁποῖος μεταφέρει τὸν δέκατο ἔνατο αἰῶνα στὶς σόλες τῶν ὑποδημάτων του εἰς τὴν Αἰωνιότητα.

«Ὁ κόσμος ὡς δύναμη δὲν πρέπει νὰ νοηθῆ ὡς ἀπεριόριστος· ἀπορρίπτομε τὴν ἔννοια τῆς ἀπειρης δύναμης, ἐπειδὴ δὲν συμβιβάζεται μὲ τὴν ἔννοια «δύναμη». Ἐπομένως ὁ κόσμος δὲν ἔχει τὴν δυνατὸτητα νὰ εἶναι αἰωνίως νέος».

Κάποιος βαθὺς εὐθυμογράφος ἐξέφρασε σὲ στίχο κάτι παρόμοιο. «Ἐκεῖνο πού ΜΠΟΡΕΙ νὰ μὴν ὑπάρχῃ, ΔΕΝ ΕΙΝΑΙ ΔΥΝΑΤΟΝ νὰ ὑπάρχῃ».

Τὸ δόγμα τῆς διατήρησης τῆς ἐνεργείας ὑπόσχεται στοὺς νεκροὺς τὸ πολὺ, ὅτι θὰ φυτρώσῃ ἀπ' τὸν τάφο τους ἓνα καρ-

πιφύρο δέντρο. Αίωνία Ἐπανάληψη; Ὁ μοναδικός, ὁ «μὴ ἐπανερχόμενος» Νίτσε ἦταν ἀνάγκη νὰ τὴ συλλάβῃ καὶ νὰ τὴν κρατᾷ.

Εἶχε χρέος πρὸς τὸν ἑαυτό του ν' ἀφήσῃ πίσω του ἓνα δόγμα καὶ ἡ παράδοσὸς θὰ τὸ ἔκανε πίστη. Ἡ βάση τῆς πίστεως του ἐδῶ στὴ ζωὴ ὑποτίθεται, ὅτι ἦταν ἡ ἐπιστήμη· πραγματικῶς ὅμως, ὅπως πάντοτε, ἡ βάση ἦταν ἓνα πρόσωπο. «Προσπάθησα νὰ τὰ ἀρνηθῶ ὅλα: ὦ, εἶν' εὐκόλο νὰ γκρεμίζης, ἀλλὰ νὰ χτίζης!» Ἐδῶ τὸ κύριο ζήτημα μένει ἄλυτο. Ἀδιάφορο πόσο καυχῶταν γιὰ τὸ ἀπομονωμένο του μεγαλεῖο, εἶχε εἰλικρινεῖς ἀμφιβολίες, ἂν ἐκεῖνο θὰ ἦταν γόνιμο. Μόλα ταῦτα ἤθελε νὰ προσφέρῃ ὑπηρεσία, ἀλλὰ μὲ τὸ δικό του τὸν αὐστηρὸ τρόπο. «Ὅποιος ἐλπίζει ν' ἀνακτήσῃ μιὰ καὶ μόνη γνώση, πρέπει νὰ τίς θέλῃ ὅλες πίσω». Τὸ δικό του δόγμα «θὰ εἶναι ἡ θρησκεία τῶν πιὸ ἐλευθέρων, τῶν πιὸ φαιδρῶν, τῶν πιὸ εὐγενικῶν ψυχῶν—λειβάδι ὠραιότατο μεταξὺ ἐπίχρυσου πάγου καὶ καθαροῦ οὐρανοῦ!» Ἐζήτησε θάρρος καὶ δημιούργησε τὸ δικό του γιὰ τὴν ἀθανασία, πού δὲν παρηγορεῖ καὶ γιὰ μιὰ τρομερὴ αἰωνιότητα. «Ἀθάνατη εἶναι ἡ στιγμή, πού ἐγέννησε τὴν ἀνάστασι. Χάριν αὐτῆς τῆς στιγμῆς θὰ ὑπομένω τὴν δική μου ἀνάστασι».

REQUIESCAT IN PACE

Ὁ Heinrich Mann, ἔκαμε τὴν ἐκλογὴν καὶ διάταξιν τῶν σπουδαιοτέρων στοχασμῶν τοῦ Νίτσε ἀπὸ τὰ βιβλία του :

Ἡ Γέννησις τῆς τραγωδίας
 Στοχασμοὶ παράκαιροι
 Χαράματα
 Χαρούμενη σοφία
 Τάδε εἶπε ὁ Ζαρατούστρας
 Πέραν τοῦ ἀγαθοῦ καὶ τοῦ κακοῦ
 Ἡ γενεαλογία τῆς ἠθικῆς
 Ἡ περίπτωσις Wagner
 Ὁ Νίτσε κατὰ τοῦ Wagner
 Τὸ λυκόφως τῶν εἰδώλων
 Ὁ Ἀντίχριστος
 Ἴδου ὁ ἄνθρωπος
 Ἡ θέλησις γιὰ δύναμιν

Τὰ ἔργα τοῦ Φρειδερίκου Νίτσε (1844-1900)	
Ἡ γέννηση τῆς τραγωδίας ἀπὸ τὸ πνεῦμα τῆς μουσικῆς	(1870-71)
Στοχασμοὶ παράκαιροι	(1873-76)
Ἀνθρώπινα, πέρα πολύ ἀνθρώπινα	(1878-80)
Χαράματα	(1881)
Χαρούμενη Σοφία	(1883)
Τάδε εἶπε ὁ Ζαρατούστρας	(1883-91)
Πέραν τοῦ ἀγαθοῦ καὶ τοῦ κακοῦ	(1885-86)
Ἡ γενεαλογία τῆς Ἠθικῆς	(1887)
Ἡ περίπτωση Wagner	(1888)
Ὁ Ἀντίχριστος	(1888)
Ἴδου ὁ ἄνθρωπος	(1888)
Τὸ λυκόφως τῶν εἰδώλων	(1889)